

YOSHLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MOHIYATI

Jamgurova Shohida Duyshanbayevna

Angren shahar 24- maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya. Tanqidiy fikrlash ta'lim faoliyatining kuchayishini ta'minlaydi va katta o'quvchining malakali rivojlanish darajasini aks ettiradi.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, metod, maktab, globallashuv, ta'lim.

KIRISH

Tanqidiy fikrlash - ma'lumotni tahlil qilib, baholash va shu bo'yicha xulosa qilish qobiliyati. Ma'lum bir fikr yoki g'oya haqida gap ketganda, uning mazmuni qanchalik mantiqiy va ishonchli ekanligi muhim ahamiyatga ega. Inson o'zida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali yangiliklarni oson qabul qilish, muammolarni yechish va qaror qabul qilishda erkin fikrlay oladi. Savol berish tanqidiy yondashuvga yordam beradi. Yangi fikr yoki ma'lumotni eshitganda qanday dalillarga asoslanganligi, manbasi haqida savollar bering. Uning shunchali qabul qilmasdan, ko'zdan kechirib, tekshirib ko'ring.

Albatta, savollar mantiqqa to'g'ri kelishi kerak. Turli mavzularda kitoblar o'qing, yangiliklarni kuzating va manbaalarni bir-biriga solishtiring. Birgina manbaaga emas, balki turli taraflardan berilgan ma'lumotlarni kuzatib borish fikrlar ko'lami kengayishiga yordam beradi.

Fikrlar almashinuvi orqali inson o'zining g'oyalarini kengaytirib, boshqalarning nuqtai nazarini tushunishni o'rganadi. Har qanday vaziyat yoki muammoni qismlarga bo'lib, sabablarini aniqlang va har taraflama yechim berishga harakat qiling. Biror voqeani boshdan oxirigacha tahlil qiling.

Fikrlashni rivojlantirish uchun mashqlar

1. "Nega?" texnikasi

Har qanday voqea yoki ma'lumotga nisbatan besh marta “Nega?” savolini bering. Masalan: “Nega bu hodisa sodir bo‘ldi?”, “Bu hodisaning oqibatlari qanday?” Bu mashq muammo chuqurroq tahlil qilishni o‘rgatadi.

2. Tahlil mashqlari

Har kuni biron bir fikr yoki g‘oyaning ijobiy va salbiy tomonlarini yozib chiqing. Bu qiyinchilik va imkoniyatlarni yanada aniqroq ko‘rishga yordam beradi.

3. Boshqotirmali o‘yinlar

Sudoku, shaxmat, jumboqli savollar va shunga o‘xshash mantiqiy o‘yinlarni o‘ynab turing. Bu aqlingizni charxlaydi.

Tanqidiy fikrlash hozirgi zamonaviy kasblarni o‘rganishda, AyTi bilimlarini egallashda va bu sohada kuchli mutaxassis bo‘laman deydi yoshlarga katta yordam beradi. Agar siz ham dasturlash, dizayn, marketing sohalaridan birida professional bo‘lishni istasangiz, soft skill'larni rivojlantirish uchun ham alohida vaqt ajrating!

Tanqidiy fikrlashning eng to‘liq tavsifini taniqli monografiya muallifi D. Halpern bergan, ya’ni unga ko‘ra: “Tanqidiy fikrlash – bu kerakli yakuniy natijaga erishish ehtimolini oshiradigan kognitiv texnikadan foydalanishdir”. Ushbu ta’rifda tanqidiy fikrlash – fikrlashni nazorat qilish, asoslash va maqsadga muvofiqligi bilan ajralib turadigan narsa sifatida va muammolarni hal qilish, xulosalar chiqarish, ehtimoliy baholash va qaror qabul qilishda qo‘llaniladigan fikrlash turi sifatida qaraladi. Shu bilan birga, bunda fikrlovchi muayyan vaziyat va hal qilinadigan vazifa turi uchun asosli va samarali bo‘lgan ko‘nikmalardan foydalanadi. Tanqidiy fikrlash-bu qo‘llab-quvvatlash nuqtasi, tabiiy g‘oyalar va ma'lumotlar bilan o'zaro aloqa qilish usuli. Biz ma'lumotni tanlash muammosi bilan turamiz.

Tanqidiy fikrlashning eng batafsil ta’rifi R. Pol tomonidan keltirilgan. U o‘zining ilmiy izlanishlarida tanqidiy fikrlash atamasini talqin qildi va quyidagi fikrlarni ta’kidladi:

- 1) tanqidiy fikrlash – bu fikrlash jarayoni haqida o‘ylash;

2) dunyo haqidagi ma'lumotlarning ko'payishi natijasida fikrlash usullari ham o'zgaradi, ular fikrlarni aniq bayon qilish kerak bo'lgan joyda paydo bo'ladi va aql doimiy ravishda rivojlanib boradi.

3) tanqidiy fikrlash – XXI asrda ta'lim sohasidagi o'zgarishlarning asosi sifatida shakllandi.

Xuddi shu fikr A. V. Tyaglo va T. S. Varapay tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ular axborot inqilobi nafaqat texnika va texnologiyalarda, balki inson tafakkurida ham kuzatilishini ta'kidladilar. Zamonaviy insonning tafakkuri, uning fikriga ko'ra moslashishi kerak, shuningdek, axborot oqimlariga va olingan axborot ma'lumotlarini tanqidiy tahlil qila olishi bilan ajralib turadi. Tanqidiy fikrlash axborot jamiyatida moslashish mexanizmi vazifasini bajaradi. Jonson tanqidiy fikrlashni “insonga taklif qilingan fikr haqida sog'lom fikr bildirishga imkon beradigan aqliy faoliyatning o'ziga xos turi” deb ta'riflagan.

V. M. Bryushinkin tanqidiy fikrlash tushunchasini konkretlashtirib, “tanqidiy fikrlash – bu yo'naltirilgan aqliy harakatlar ketma-ketligi” deb ta'kidlagan. A. Kalinnikov o'zining “Kantning tanqidiyligi va tanqidiy fikrlashni shakllantirish” asarida tanqidiy fikrlashda transsendental aks ettirish zarurligini ta'kidlaydi, bu fikrlovchi subyektdan ongning qaysi funksiyalari uchun o'z-o'zidan hisobot berishni talab qiladi. fikrlash ishlatiladi: qiymat yo'nalishi uchun, bilish yoki qidirish uchun maqsadga erishish vositalari.

Mahalliy pedagogikada Sorina G.V.tanqidiy fikrlashning ahamiyatini yuqori baholab tanqidiy fikrlash o'z intellektual faoliyatiga nisbatan aks ettirish ko'nikmalarini yuqori darajada rivojlantirishni, ilmiy darajada fikrlash qobiliyatini, hukmlar, savollar, xulosalar bilan ishlashni, mantiqiy fikrlashning rivojlangan usullarini qo'llashni o'z ichiga olishini ta'kidlaydi.

Taniqli olim E. I. Fedotovskaya tanqidiy fikrlashni psixologik nuqtai nazardan ko'rib chiqadi. Unga ko'ra fikrlash va mulohaza yuritish jarayonini belgilaydigan aqliy operatsiyalarga e'tibor qaratiladi: sintez, tahlil va baholash, muammolarni aniqlash, farazlarni ilgari surish, vaziyatlarni aniqlashtirish, dalillarni tahlil qilish va boshqalar kabi. Tanqidiy fikrlash tushunchasini

kengaytirib, T. F. Noel-Tsigulskaya uning aloqa va shaxsiyat psixologiyasi bilan bog'liqligini ta'kidlaydi va kognitiv faoliyatning motivatsiyasi, o'z-o'zini anglash bilan bog'liqligini ochib beradi. Psixologik va pedagogik fanning muhim ahamiyati tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish nuqtai nazaridan tanqidiy fikrlashni o'rganish jihatida hisoblanadi. Shunday qilib, D. Kluster tanqidiy fikrlash – bu tortishuv qobiliyati, bu erda subyekt qarshi dalillarni, bayonotlarni ilgari surish qobiliyatiga ega hisobot nuqtasi sifatida ishlaydigan dalillar va dalillar bilan qo'llab-quvvatlang.

N.Shuman tanqidiy fikrlash tushunchasiga kompleks yondashuvni taklif etadi. Uning fikricha, tanqidiy fikrlash – bu mavzu bo'yicha argumentativ bo'lmagan usullarning namoyon bo'lishi, ular o'z-o'zidan etarli emas, oddiy sxemalar bo'lib, ularni vazifaga qarab aniq to'ldirishni talab qiladi. A.N.Shumanning fikricha, bunday yondashuv standart sxemalar doirasida mumkin emas va tanqidiy fikrlashga tayanishni talab qiladi, bu erda eski fikrlarni tanqid qilish va yangi g'oyalarni ilgari surish birlashtiriladi. Ular tanqidiy fikrlashning quyidagi xususiyatlarini ajratib ko'rsatishadi: izchillik, murakkablik, hukmlar ketma-ketligi, ko'p istiqbollilik, metakognitivlik (aks ettirish va ko'p darajali, sistematiklik mavjudligi). A.N. Shuman tanqidiy fikrlashning ikkita tamoyilini ilgari surdi: minimalizm va universalizm.

Minimalizm printsipi shundan iboratki, subyekt minimal vositalar to'plami bilan maksimal muvaffaqiyatga erishishga harakat qiladi. Universalizm tanqidiy fikrlashni har qanday faoliyatga tatbiq etish va har xil turdagi vaziyatlarga tatbiq etish bilan bog'liq. A. N. Shumanning fikricha, bu tamoyillar fikrlash qobiliyati mavjud bo'lganda amalga oshirilishi mumkin. Bunday mulohaza ma'lumotli bo'lishi va mantiq qonunlariga asoslanishi kerak. Fikrlash uchta darajada bo'lishi mumkin: sintaktik, semantik va pragmatik. Bu darajadagi yondashuv A. N. Shumanga tanqidiy fikrlash darajasini ajratishga imkon berdi: deduktiv, ehtimollik va dialektik. Deduktiv daraja fikrlashni mantiqiy to'g'riligini belgilaydi. Ehtimollik darajasi – empirik ma'lumotlarni tahlil qilish qobiliyati. Dialektik daraja – subyektning o'z sadoqatiga ishonitirishga tayyorligini aks

ettiradi. Peritonkinning ta'limotiga qaytsak, tanqidiy fikrlash – bu asossiz yolg'on g'oyalarni rad etish uchun yangi faktlar va dalillarni izlashga tayyorlikdir. Tanqidiy fikrlash dogmatik fikrlashning teskarisidir, ya'ni bunda faktlarni qabul qilish e'tiqod asosida, ularga tanqidiy qarashsiz amalga oshiriladi. Tanqidiy fikrlash har doim o'rnatilgan qarashlardan xabardor bo'lishga tayanadi. Shunday qilib, tanqidiy fikrlash uni amalga oshirishning 4 bosqichiga ega: o'tmishdoshlarning qarashlarini o'zlashtirish; izchillik to'g'risida o'rganilgan qarashlarni tekshirish; qaramaqarshiliklarni aniqlash va yangi g'oyalarni ilgari surish.

Fikrlashtizimlashtirish va umumlashtiruvchi xususiyatga ega va u aniq bir narsa bilan bog'liq bo'lmagan tarzda faoliyat, kasbiy soha va fikrlash sohasidan qat'i nazar rivojlanadi. Ular pragmatik yo'nalishga ega. Ularning xarakteri izchil, dialogik savol-javob xarakteriga ega. Tanqidiy fikrlash ko'plab olimlar (M. Veksler, A. I. Lipkina, L. A. Rybak, U. M. Mungal, A. S. Bayramov) tomonidan fikrlashning boshqa turlari bilan o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqiladi (samarali, mantiqiy, ijodiy, muammoli). Shaxsiy sifat shaxsning mentalitetini qanday aks ettiradi. "Fikrlash - bu nutq bilan uzviy bog'liq bo'lgan shaxsning kognitiv faoliyati jarayoni bo'lib, u atrofdagi voqelikni maqsadli, umumlashtirilgan va vositachilik bilan aks ettirish, yangi narsani topish va kashf etishga qaratilgan."

XULOSA

Tanqidiy fikrlash hayotimizda uchrab turadigan hodisalarda, yashash tarzimizda, ish faoliyatimiz va ilm o'rganishimizda kerak bo'ladi. Doimiy izlanishda, yangi bilimlar o'rganishdan to'xtamaydigan hamda fikr va g'oyalarni boshqa nuqtalardan tahlil qila olgan insonlar muvaffaqiyatli bo'lishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Sh.M.Mirziyoyev "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-shtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan shtisodiy dasturning eng muhim ustuvor

yoʻnalishlariga bagishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi maʼruza. 2017-yil 14-yanvar.

2. Орлова, В. А. Психология в вопросах и ответах: учебное пособие [Текст] / Б.А. Орекова. - М.: КНОРУС, 2009. - 200 с.

3. Загашев И.О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития: пособие для учителя. – СПб; Альянс «Дельта», 2003.